

Eesti Kohtunike Ühing

Hr Urmas Reinsalu
justiitsminister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 28.06.2018 nr 8-1/4547

Meie 13.07.2018

Arvamus Justiitsministri 8. veebruari 2018. a määruse nr 7 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord“ muutmise kohta

Eesti Kohtunike Ühing (EKOÜ) tänab Justiitsministeeriumi võimaluse eest esitada omapoolne arvamus Justiitsministri 08.02.2018 määruse nr 7 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord“ muutmise määruse eelnõu (edaspidi *eelnõu*) kohta. Samas peab EKOÜ äärmiselt kahetsusväärseks, et sedavõrd olulisel määral kohtute ja kohtunike igapäevatööd puudutavas küsimuses, nagu seda on täielikule digitaalsele kohtumenetlusele üleminek tsiviil- ja haldusasjades, küsitakse kohtunikonna arvamust ajal, mil enamikul kohtunikel on suvepuhkused juba alanud või kohe algamas. EKOÜ-le teadaolevalt ei esine objektiivseid põhjuseid sedavõrd suureks kiirustamiseks eelnõu ettevalmistamisel ja menetlemisel. Ka eelnõu seletuskirjas ei ole sellistele põhjustele viidatud. EKOÜ palub, et Justiitsministeerium edaspidi eelnõude kooskõlastamiseks saatmisel kohtunike üldise suvise puhkuste perioodiga arvestaks.

EKOÜ on vastu eelnuga kavandatavatele muudatustele, mis puudutavad tsiviil- ja halduskohtumenetluses täielikule digitaalsele kohtumenetlusele ülemineku kuupäeva kindlaksmääramist. EKOÜ liikmete hinnangul on sellise kuupäeva fikseerimine digitaalse toimiku (DT) praegust tehnilist taset ning kohtu infosüsteemide jõudlust ja töökindlust arvestades selgelt ennatlik. Samuti vajab täielikult DT-le üleminek (ja pabertoimikute kaotamise ajahetk) kohtunikonnaga põhjalikku läbiarutamist, DT senisel (piiratud) kasutamisel ilmnunud probleemide kaardistamist, nende lahendamist jms. EKOÜ hinnangul ei ole seda seni vähemalt piisaval määral tehtud ning Justiitsministeeriumi optimism ainult digitaalsete lahenduste toimimise osas kohtumenetluses on EKOÜ arvates hetkel selgelt põhjendamatu. Lisaks ei ole täielikule digitaalsele kohtumenetlusele üleminek õiguslikult võimalik vaid Justiitsministri määruse muutmisega. Üksikasjalikumalt soovib EKOÜ rõhutada järgmist.

1. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 56 hetkel kehtiv redaktsioon eeldab, et tsiviilkohtumenetluses peetakse toimikut paber kandjal (kirjalike dokumentide kogumina). Eriti selgelt tuleb see esile TsMS § 56 lg-st 3, mille järgi säilitatakse kohtule edastatud või kohtu koostatud elektroonilist dokumenti toimikus väljatrükina. TsMS § 57 võimaldab küll pidada toimikut osaliselt või täielikult digitaalsena, kuid hetkel on see seadustikus sätestatud täiendava võimalusena ning pabertoimikut tuleb TsMS §-st 56 lähtudes igal juhul pidada. Halduskohtumenetluse seadustiku (HKMS) § 87 lg 1 järgi kohaldatakse haldusasja toimiku kohta TsMS §-des 56–58 ja 60–61 sätestatud.

Seega eeldab pabertoimikust loobumine EKOÜ veendumuse kohaselt eelkõige TsMS-i ja HKMS-i toimiku pidamist reguleerivate sätete muutmist. Ilmselt on täielikult DT-le

üleminekuks vajalik nende menetlusseadustike kõikide sätete üldisemat revisjoni, sest seadustike praegune regulatsioon lähtub ka mitmetes muudes küsimustes (nt menetlustoimingute protokollimine) eeldusest, et õiguslikku tähendust omavat toimikut peetakse paber kandjal. EKoÜ-le ei ole teada, et TsMS-i ja/või HKMS-i sätete muutmist täielikult DT-le üleminekuks hetkel kavandataks. Juba eelmärgitud arvestades on Justiitsministri 08.02.2018 määruse nr 7 kavandatav muutmine seega ilmselgelt ennatlik.

2. Justiitsministeeriumi senise kohtutele suunatud kommunikatsiooni põhjal pidi DT-le üleminek toimuma järk-järgult. Ka eelnõu seletuskirjas (p-s 4.2.2) on märgitud, et kuna osaliselt on kohtud juba alates 2017. a-st DT-d kasutanud, ollakse sellega harjunud ning töökorralduse muutmise olulisi raskuseid ei kaasne. EKoÜ arvates on need eelnõu seletuskirjas esitatud järeldused ennatlikud ega arvesta tegeliku olukorraga DT senisel kasutamisel. Seni on tsiviilkohtumenetluses täieliku DT-d rakendatud nn sundravi asjades (mis on äärmiselt vähemahukad asjad) ning tänaseks on jõutud alles etappi, kus alates 01.07.2018 katsetatakse täieliku DT pidamist maksekäsu kiirmenetluse asjades. Sellises olukorras ei ole empiirilist alust väita, et DT kasutamisega ollakse harjunud ja olulisi raskusi kasutuselevõtuga ei kaasne. Paarist dokumendist koosnev psühhiaatrilise sundravi toimik ei ole milleski võrreldav hagimenetluse toimikuga (mis koosneb üldjuhul mitmest köitest), kus kohtul tuleb mh järgida õiguslikku tähtsust omavaid menetlustähtaegu ning mõlemad pooled võivad esitada tõendeid, tõendeid on vajalik istungil pooltega uurida jne.

Eelmärgitud arvestades oleks EKoÜ hinnangul mõistlik esmalt (vähemalt poole aasta jooksul) hinnata, kuidas maksekäsust tulnud asjade digitaalne menetlemine õnnestub ja millised on kitsaskohad, seejärel tuleks tekkinud probleeme analüüsida ja neile lahendused leida. Alles seejärel oleks võimalik saadud kogemustele tuginedes edasi liikuda ning seada uusi eesmärgi. Tänapäevaks ei ole teada, kas maksekäsu asjade digitaalne menetlemine on üldse mõistlik ja millised on sellega seonduvad praktilised probleemid ning kaua nende lahendamine võib aega võtta.

3. DT kasutusmugavus ei ole hetkel kindlasti kohtute ja kohtumenetluse vajadusi rahuldav. Nii on DT kasutamine võrreldes pabertoimikuga ebamugavam nt olukorras, kus tuleb võrrelda mitmeid erinevaid toimikus olevaid menetlusdokumente, tõendeid vmt (mida tuleb menetlustes sageli teha). Eriti keerukaks võib see osutuda kohtuistungil. Juba pikka aega kasutusel olnud KIS2 süsteemis tuleb jätkuvalt sageli ette tõrkeid ja katkestusi, mh on katkestused kohati kaasa toonud sisulise võimatuse koostada menetlusdokumente nn sundraviasjades (nendes asjades on menetlus teatavasti juba täielikult digitaalne). Seetõttu on EKoÜ hinnangul hetkel vägagi kaheldav DT töökindlus, -kiirus ja sujuvus. Eelmärgitud arvestades näeb EKoÜ väga selget ohtu, et täielikule DT-le üleminekul peavad kohtunikud ja kohtuteenistujad vähemalt suuremahulistes asjades kulutama liiga palju aega ja tähelepanu DT haldamisele ning DT-st vajaliku info kättesaamisele ja kohtuasjade sisuline lahendamine (st õigusemõistmine) jääb tagaplaanile.

4. Probleem DT-ga on hetkel ka selles, et see põhimõtteliselt kopeerib üks-ühele KIS-i (täpsemalt e-toimiku) sisu, aga ei arvesta kohtu otsustustega esitatud dokumentide osas. Samas ei võta kohus tsiviil- ja halduskohtumenetluses mitte iga esitatud dokumentaalset tõendit vastu. Pabertoimiku puhul vastu võtmata jäänud tõendid kas üldse ei jõua toimikusse või need eemaldatakse sealt (vähemalt juhul, kui menetlus juhtimine on kohane). Otsustuse teeb kohus iga tõendi kohta eraldi, st nt hagiavalduse lisad nr 1 ja 3 võidakse vastu võtta, aga nr 2 ja 4 jätta vastu võtmata. Samas puudub hetkel tehniline lähendus, kuidas sellist otsustust kajastada KIS-is (nii juhul, kui menetlusdokumendi iga lisa on eraldi fail, aga eriti veel juhul, kui kõik lisad esitatakse koos ühe failina), millest tulenevalt ei ole võimalik vastavalt ka juhtida DT sisu.

Tulemuseks on olukord, kus DT-st ei ole vähemalt praegu parimagi tahtmise juures võimalik aru saada, millised dokumendid on vastu võetud, millised mitte.

5. Märkimata ei saa jätta, et seni ei ole DT kasutamise võimalusi kohtutes laiemalt tutvustatud, rääkimata spetsiifilistest koolitustest DT-ga töötamiseks. Seetõttu tunnevad kohtunikud ja kohtuteenistujad ennast töös DT-ga ebakindlalt ning ei oska selle võimalusi täiel määral kasutada.
6. Samuti kahtleb EKoÜ sügavalt, kas menetlusosalised on hetkel sellise digitaalse võimekusega, nagu riik seda neilt eeldab. Endiselt leidub toimikutes palju üksnes paber kandjal esitatud või suisa käsikirjalisi dokumente. Paljudel menetlusosalistel puudub ID-kaadri digitaalse kasutamise võimalus ja vastavad oskused ning nad paluvad menetlusposti edastada tavapostiga, soovivad paber kandjal toimikuga tutvuda jne. Paljudel menetlusosalistel puudub e-postiaadress ja arvuti kasutamise võimalus. Eelnõu seletuskirjas (nt p-des 4.1.1 ja 4.2.1) on mh märgitud, et muudatus ei piira menetlusosaliste võimalust tutvuda toimikuga paber kandjal. Selles osas jääb arusaamatuks, kas menetlusosalise soovil paber kandjal toimik ka täielikule DT-le üleminekul siiski vormistatakse ning millises mahus seda tehakse (kas nt prinditakse menetlusosalise jaoks kõik 10 köidet või üksnes mõni konkreetne huvipakkuv lehekülg).

Täielikule digitaalsele kohtumenetlusele üleminekuga kaasnevaid praktilisi probleeme on lisaks eelmärgitutele veelgi, kuid EKoÜ ei pea vajalikuks hakata neid käesolevas kirjas rohkem välja tooma. Kõik DT kasutamise kitsaskohad ei ole tänaseks kindlasti veel ka ilmnunud. Samas on EKoÜ valmis edasiseks koostööks Justiitsministeeriumiga DT-le üleminekuga seonduvate probleemide kaardistamisel ja nendele lahenduste otsimisel.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Indrek Parrest
Esimees